

Józef Krzywda

KONSEKWENCJE ZBIEŻNOŚCI ZASAD I NORM MAŁŻEŃSKIEGO PRAWA KANONICZNEGO Z POLSKIM PRAWEM RODZINNYM ORAZ ZACHODZĄCYCH MIĘDZY NIMI RÓŻNIC

Zagadnienia wstępne

Temat artykułu w zaproponowanym brzmieniu ma charakter porównawczy. Jest próbą zestawienia i porównania istotnych zasad i norm dwóch systemów prawnych: z dziedziny prawa małżeńskiego Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹ z prawem małżeńskim cywilnym w prawie polskim, celem ukazania występujących między nimi podobieństw i zbieżności oraz różnic, by w rezultacie ukazać korzyści i niepożądane konsekwencje w spotkaniu się obu porządków prawnych. Warto przy tym odnotować, iż oba porządki prawne, mimo że opierają się na zbliżonych założeniach aksjologicznych, to w pewnych istotnych kwestiach celowościowych, będąc ze sobą zgodne, w innych różnią się między sobą radykalnie. Taki stan rzeczy – na co wskazuje doświadczenie – stwarzał i nadal stwarza trudności i sytuacje konflikto-genne, zwłaszcza w przypadku małżeństw odmiennej proveniencji wyznaniowej stron. Wydaje się też nie od rzeczy przywołać i tę okoliczność – nie ujmując oryginalnym ustaleniom normatywnym obu porządków prawnych – że normy prawa cywilnego czerpały w pewnych kwestiach wzorce w wierze religijnej [Winiarz 1996, 41; Kuglarz i Zoll 1994, 9], w tradycji chrześcijańskiej [Winiarz 1996, 41; Kuglarz i Zoll 1994, 41]. Idąc tym tropem, wypa-

Ks. prof. dr hab. JÓZEF KRZYWDA, kierownik Katedry Prawa Małżeńskiego, Wydział Prawa Kanonicznego, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie; ul. Kanoniczna 9/408, 31-002 Kraków, Polska; e-mail: jozefkrzywda@misjonarze.pl; <https://orcid.org/0000-0002-8369-3257>

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

da także odnotować fakt wpływu na ustawodawcę i świadomość współczesnych wskazań i nauczania Soboru Watykańskiego II².

1. Miejsce i rola prawa naturalnego w instytucji małżeństwa i rodziny

Przyjęta w temacie formuła problematyki, wymaga przede wszystkim odniesienia się do prawa naturalnego, które (wbrew odłamom pozytywizmu prawnego) leży u podstaw instytucji małżeństwa i rodziny [Hervada 1999, 39-45]. Innymi słowy, rzecz trzeba, iż obie instytucje – jak mało która – mają w prawie naturalnym *naturalny rodowód* [wyróżnienie – J.K.], a postrzegane w świetle Boskiej rzeczywistości – w sferze wiary religijnej – mają swoje źródło w Boskim prawie naturalnym³. Tak więc małżeństwo i rodzina nie są w procesie powstawania, w powstaniu, ani w funkcjonowaniu, jedynie efektem pozytywnego aktu jakiegokolwiek władzy: duchownej czy świeckiej⁴; owszem, mają swój początek w akcie stworzenia i w powołaniu pierwszych ludzi; w woli, a następnie we współpracy ze Stwórcą (Rdz 1, 27; 2, 23-24)⁵.

² Zob. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 2009 r., Nr 114, poz. 946, *Preambula*.

³ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis *Gaudium et spes* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 1025-1115; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Pallottinum, Poznań 2002, s. 526-606 [dalej cyt.: GS], nr 48: „Głęboka wspólnota życia i miłości małżeńskiej, ustanowiona i wyposażona w prawa przez Stwórcę, powstaje na mocy przymierza małżeńskiego [...]. W ten sposób przez akt ludzki, w którym małżonkowie przekazują i przyjmują siebie nawzajem, powstaje za zrządzeniem Boskim instytucja trwała również wobec społeczeństwa; węzeł ten, święty ze względu na dobro zarówno małżonków, jak i potomstwa, jak i społeczeństwa, nie zależy od sądu ludzkiego. To sam Bóg jest twórcą małżeństwa wyposażonego w różne dobra i cele”.

⁴ Ioannes Paulus PP. II, Adhortatio apostolica de Familia Christianae muneribus in mundo huius temporis *Familiaris consortio* (22.11.1981), AAS 74 (1982), s. 81-191; tekst polski w: *Jan Paweł II. Dzieła zebrane. T. 2: Adhortacje*, red. P. Ptasznik, Wydawnictwo „M”, Kraków 2006, s. 63-132 [dalej cyt.: FC], nr 11; *Catechismus Catholicae Ecclesiae*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1997; tekst polski: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Pallottinum, Poznań 1994 [dalej cyt.: KKK], nr 2202-2203. Zob. Ratzinger 2017, 512-28; Hervada 1998, 39.

⁵ Zob. GS 48; KKK 369-372; FC 12; *Doktryna katolicka o sakramencie małżeństwa* (1977). A. Propozycje zatwierdzone *in forma specifica* przez Międzynarodową Komisję Teologiczną, w: *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1969-1996*, red. J. Królikowski, Wydawnictwo Księży Sercanów, Kraków 2000, s. 96 [Chiappetta 1990, 10; Góralski i Pastwa 2015, 11-12; Rychlicki 1997, 49-50].

Interesującą w analizowanej kwestii refleksję nad wypowiedziami Urzędu Nauczycielskiego Kościoła o prawie naturalnym poczynił kard. Zenon Grocholewski, który – nawiązując do myśli papieża Benedykta XVI – w konkluzji rozważań zacytował następujące znamienne stwierdzenie: „Ślepe zawierzenie technice jako jedynemu gwarantowi postępu, bez równoczesnego wskazania na kodeks etyczny [...] równałoby się pogwałceniu natury ludzkiej wraz ze skutkami zgubnymi dla wszystkich” [Grocholewski 2009, 33-45]. Prawdę tę w odniesieniu do małżeństwa i rodziny potwierdziła znana powszechnie Karta Praw Rodziny w słowach *Preambuły*: „Małżeństwo jest instytucją naturalną, wyłącznie jemu powierzona jest misja przekazywania życia”⁶. Otóż zgodnie z tą fundamentalną zasadą, pochodną od niej zapisano zasadę, że: „Każdy człowiek ma prawo do swobodnego wyboru drogi życiowej, a więc do zawarcia związku małżeńskiego i założenia rodziny [...]” (KPR, *Wstęp*, C-D; KKK 2207-2210).

1.1. Zasada korelacji między prawem naturalnym i pozytywnym

Dotychczasowe rozważania prowadzą, wśród innych zagadnień, do istotnego wniosku – mającego charakter postulatu – iż prawo stanowione nie powinno ignorować zasad prawa naturalnego, by przez to nie stwarzać radykalnego konfliktu między prawem a sumieniem tych, dla których jest stanowione. Prawda ta szczególnie mocno wybrzmiewa w encyklice papieża Jana Pawła II *Evangelium vitae*⁷, do której wielokrotnie odwoływał się papież Benedykt XVI. W swym Orędziu na Światowy Dzień Pokoju w 2008 r.⁸, nawiązując także do Karty Praw Rodziny z 1983 r., Papież mówił: „Prawa

⁶ Pontificio Consiglio per la Famiglia, *Carta dei diritti della famiglia* (22.10.1983), w: *Enchiridion della Famiglia. Documenti Magisteriali e Pastoralis su Famiglia e Vita 1965-2004*, a cura del Pontificio Consiglio per la Famiglia, EDB, Bologna 2004, s. 1489-506; tekst polski: *Karta Praw Rodziny*, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej TUM, Wrocław 1994 [dalej cyt.: KPR], *Wstęp*, C, s. 7.

⁷ Ioannes Paulus PP. II, *Litterae encyclicae de vitae humanae inviolabili bono Evangelium vitae* (25.03.1995), AAS 87 (1995), s. 401-522; tekst polski w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1996.

⁸ Benedykt XVI, *Przemówienie do uczestników Międzynarodowego Kongresu na temat prawa moralnego naturalnego...*, akapit 5. Następnie Ojciec Święty dodał: „Na tej podstawie można rozwijać płodny dialog między wierzącymi i niewierzącymi, między teologami, filozofami, prawnikami i ludźmi nauki, którzy mogą ofiarować także prawodawcy cenny materiał dla życia osobistego i społecznego”; cyt. za: Grocholewski 2009, 39.

zawarte w Karcie są wyrazem i wykładem prawa naturalnego, zapisanego w sercu człowieka i unaocznionego mu przez rozum. Negowanie czy choćby tylko ograniczanie praw rodziny – podkreślał – zakrywając prawdę o człowieku, zagraża samym podstawom pokoju” (nr 4). Wskazując na konieczny związek między prawem naturalnym a pozytywnym, przypominał, że: „Trzeba uznać naturalną normę moralną za podstawę normy prawnej, w przeciwnym razie – podkreślił – zdana jest ona na łaskę i niełaskę kruchego, tymczasowego konsensusu” (nr 12)⁹. Odnosząc się do Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka w przemówieniu na forum Zgromadzenia Ogólnego (18 kwietnia 2008 r.), również przypominał, że: „Prawa te zasadzają się na prawie naturalnym, wpisanym w serce człowieka i obecnym w różnych kulturach i cywilizacjach. Usunięcie praw człowieka z tego kontekstu oznaczałoby zawężenie ich zakresu i ustępstwo wobec koncepcji relatywistycznej, zgodnie z którą znaczenie i interpretacja praw byłyby zmienne, a ich powszechność byłaby zanegowana w imię odmiennych kontekstów kulturowych, politycznych, społecznych czy wręcz religijnych [...]”¹⁰. Do tej refleksji nawiązał J. Krukowski, podkreślając, że: „Godność osoby ludzkiej jest podstawową zasadą porządku społecznego, z którą sprzężone są podstawowe zasady społeczne” [Krukowski 2013, 97]. Wśród tych zasad wyróżnia się – dodał – „zasadę dobra wspólnego, zasadę pomocniczości, zasadę solidarności i zasadę sprawiedliwości” [tamże].

1.2. Definicja małżeństwa i rodziny w polskim prawie cywilnym i w Kodeksie Prawa Kanonicznego

W kontekście analizowanej problematyki warto i trzeba podnieść zagadnienie definicji małżeństwa i rodziny, które w doktrynie prawa pełni istotnie ważną rolę. Owszem, jest swoistym zapisem (niejako preambułą) koncepcji i wartości tej instytucji, a nawet więcej: wyznacza kierunek jej konkretnych legislacyjnych rozwiązań. Ponieważ jednak oba systemy prawne powstawały i kształtowały się, w pewnych kwestiach, zasadniczo dla odmiennych zadań i celów [Winiarz 1996, 14; Kuglarz i Zoll 1994, 8-9], wychodząc z odmiennych aksjologicznych i celowościowych przesłanek [Winiarz 1996, 40], byłoby rzeczą korzystną, gdyby oba porządki prawne poprzedzała określona

⁹ Cyt. za: Grocholewski 2009, 39.

¹⁰ Tamże, s. 40.

– przynajmniej – opisowa definicja. W prawie polskim brak takiej definicji [Kuglarz i Zoll 1994, 9]¹¹, jak konstatuje J. Winiarz, a przecież, napisze nieco dalej: „[...] instytucja rodziny okazała się na każdym etapie rozwoju ludzkości społecznie niezbędna” [Winiarz 1996, 20]. Może zatem zdumiewać fakt, iż obie instytucje (małżeństwo i rodzina), ciesząc się ochroną konstytucyjną, zyskując konsekwentnie stosowną konkretyzację w ustawach zwykłych oraz w przepisach wykonawczych, nie doczekały się adekwatnej dla swego szczególnego statusu należnej jej definicji (art. 18 i 48 Konstytucji RP) [tamże, 21], poza lapidarnym stwierdzeniem, że „Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej” (art. 18 Konstytucji RP).

Tymczasem – co wypada podkreślić – prawodawca kościelny (nie stwarzając konfrontacyjnej sytuacji), dbając o jasny przekaz pojęcia małżeństwa i rodziny, sformułował i uwydatnił ją jednoznacznie, zgodnie z wymogami Ewangelii, apostoelskiej Tradycji, nauczania i orzeczeń Magisterium Kościoła¹². Znakomitą interpretację w tej materii pozostawił – znany teolog prawa – E. Corecco, stwierdzając, że cała tradycja teologiczna łacińska, przejmując pewne idee z filozofii stoicko-cycerońskiej, oparła swoją koncepcję na wiecznym prawie – *lex aeterna*, czyli na planie Boskiego stworzenia i zbawienia [Corecco 1990, 177]. Ujmując rzecz syntetycznie, otrzymujemy odnowioną przez Sobór Watykański II, usankcjonowaną przez prawodawcę w KPK/83, znaną nam definicję małżeństwa (GS 48; kan. 1055 KPK/83).

2. Prawo do zawarcia małżeństwa oraz prawo i obowiązek realizacji jego celów

Wskazując na celowościowe zagadnienia instytucji małżeństwa i rodziny, stwierdza się, iż obaj ustawodawcy świecki i kościelny w sprawach istotnych i zasadniczych zajmują – jeśli nie identyczne – to zbliżone stanowisko. Przede wszystkim zaś – przyjmując za punkt wyjścia prawo naturalne – uznają

¹¹ Takież stwierdzenie przekazuje – za autorami: P. Kuglarzem i F. Zollem – B. Walaszek. Zob. Walaszek 1971, 23-25.

¹² *Doktryna katolicka o sakramencie małżeństwa* (1977), w: *Od wiary do teologii*, s. 102-105. Zob. Pawluk 1996, 15-18.

prawo każdej osoby ludzkiej do wstąpienia w związek małżeński¹³. Określone w związku z powyższym konkretne wymagania i warunki, spośród których do najważniejszych należą: konsens małżeński, przeszkody małżeńskie, prawna forma zawarcia małżeństwa, a nadto zakazy, obowiązujące pod sankcją niegodziwości [Góralski 2006, 46], mają za pierwszy cel dobro samego związku małżeńskiego, założenie rodziny oraz realizację ich zadań i celów. Wypada przy tym dodać, iż wprowadzone przez ustawodawcę pewne ograniczenia (głównie ze względu na dobro samych nupturientów i potomstwa), nie posiadają waloru prawa absolutnego, czego wyrazem są odpowiednie dyspensy i zezwolenia [tamże, 46-47]. Podobne dyspozycje i klauzule – jak wspomniano – zawiera *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* (art. 1-22) [Kuglarz i Zoll 1994, 10-12]. Należy nadto podkreślić fakt, iż przysługujące nupturientom uprawnienia i przyjęte zobowiązania, w akcie zawarcia małżeństwa, mają w obu systemach prawnych podwójny wymiar i charakter: mianowicie wymiar zobowiązań moralno-prawnych. Pozostaje jednak pytanie: czy obaj ustawodawcy przywiązują jednakową wagę do tego podwójnego charakteru wymagań? Jest ona raczej – jak się okazuje – różna [tamże, 10], a przecież idzie o wartości i dobra najwyższego rzędu.

2.1. Efektywność celów małżeństwa i rodziny w świetle określonych wymogów obu porządków prawnych

Oceniając szczególnie wartość i rolę małżeństwa dla niego samego i w perspektywie rodziny – J. Winiarz widzi go (małżeństwo), jako „molekularną organizację społeczną” [Winiarz 1996, 14], która we właściwy sobie sposób, pełni szczególnie generyczną rolę w procesie powstawania i kształtowania się większych społeczności: szczepów, rodów i narodów. To właśnie owa dynamika wspólnoto-twórcza małżeństwa sprawia – jak zauważa – że małżeństwo i rodzina stały się także przedmiotem zainteresowania i domeną prawa świeckiego [tamże], czego pierwszym wyrazem było nadanie szczególnej rangi samemu aktowi zawarcia małżeństwa (art. 1 k.r.o.). Charakteryzując inne istotne normy, z punktu widzenia należytego funkcjonowania związku małżeńskiego w obu systemach prawnych, eksponując głównie aksjologicz-

¹³ Por. art. 47 Konstytucji RP; ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Dz. U. z 2019 r., poz. 2086 [dalej cyt.: k.r.o.], art. 1n.; KPK/83, kan. 1058. Zob. Góralski 2006, 45-47; Winiarz 1996, 46-48.

ne przesłanki leżące u ich podstaw dyspozycje, trzeba odnotować przede wszystkim: zdolność prawną osób zamierzających zawrzeć związek małżeński, wymóg stanu wolnego oraz wolność kandydatów od kanonicznych przeszkód małżeńskich (kan. 1083-1094 KPK/83), przeszkód – określanych w *Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym* mianem zakazów (art. 3-16 k.r.o.). Porównując ich celowościowe funkcje, odnotowujemy, że obok występujących w przepisach podobieństw, występują także różnice, zwłaszcza – co należy szczególnie uwydatnić – wyrażone w dołączonych do nich klauzulach. I tak: jeśli idzie o małżeństwo cywilne, które zawarto wbrew zakazowi (przeszkodzie), uważa się je za ważne, jednak – wskutek zaistnienia określonych okoliczności – przewiduje się możliwość unieważnienia (art. 17 k.r.o.). Odmiennie stanowisko zajmuje prawodawca kościelny. W każdym bowiem przypadku, małżeństwo „zawarte” wbrew przeszkodzie (jeśli nie udzielono od niej dyspensy), względnie zawarto je wbrew przeszkodzie, pochodzącej z prawa Bożego naturalnego, powoduje nieważność aktu zawarcia małżeństwa (*matrimonium non existens*). Konkludując, stwierdza się, iż tego rodzaju (systemowe rozbieżności), występujące w obu porządkach prawnych, mogą stwarzać poważne problemy. Rodzi się w takim razie pytanie: jakie są przyczyny tak daleko idących legislacyjnych rozbieżności?

2.2. Znaczenie i rola istotnych wymogów i przymiotów małżeńskich w perspektywie realizacji jego celów

Rodzaj i charakter stawianych kandydatom wymagań do małżeństwa – jak wspomniano – wiążą się z koncepcją i celowościowymi zadaniami związku małżeńskiego, a nabierają one w sakramentalnym związku małżeńskim szczególnej mocy i skuteczności dzięki jego przymiotom: jedności i nierozwalności (kan. 1056 KPK/83). Przymioty te, związane wewnętrznie z sakramentalnym charakterem małżeństwa, stanowią o jego szczególnej dynamice także w sferze realizacyjnej [Góralski 2006, 31-34]. W ten oto sposób małżeństwo, jako sakrament, zachowując charakter umowy stron (kan. 1057 KPK/83), stanowi jedyną w swoim rodzaju – *sui generis* niepowtarzalną rzeczywistość; otrzymuje tym samym także wyjątkowe miejsce w życiu społecznym i w narodzie [Chiappetta 1990, 24-25; Corecco 1990, 178]. Przypomnijmy: ten instytucjonalny aspekt małżeństwa otrzymał nowe pogłębione teologiczne uzasadnienie w konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym (GS 48), zyskując przyjęcie i uznanie także w cy-

wilizowanym świecie – (poza ideologiami) – wzmacniając i uwydatniając niepowtarzalne miejsce i rolę małżeństwa i rodziny w Kościele i w świecie. Wśród wielu świadectw (w literaturze przedmiotu) na specjalną uwagę zasługuje świadectwo-stwierdzenie T. Pawluka mówiące, że „Jedność małżeńska na ogół nie budzi dzisiaj zastrzeżeń. Powszechnie bowiem w społeczeństwach cywilizowanych przyjmuje się, że monogamiczny związek małżeński jest najdoskonalszą formą współżycia małżeńskiego. Dlatego monogamia – jak zapisał, konkludując – jest formą panującą i usankcjonowaną prawnie” [Pawluk 1996, 32; Legrain 1983, 132-33; Bonnet 2004, 424-28]. Wprawdzie wpisuje się w ten pozytywny nurt normatywnych rozwiązań prawodawcy kościelnego polski ustawodawca cywilny, w zawartym Konkordacie¹⁴. Czy jednak dotychczasowa regulacja *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* stanowiąca: „Małżonkowie [...] zobowiązani do wspólnego pożycia, do wzajemnej pomocy i wierności oraz do współdziałania dla dobra rodziny, którą przez swój związek założyli” (art. 23 k.r.o.) [Winiarz 1996, 89-97], nie stoi w sprzeczności z art. 56 § 1-3 k.r.o. [Winiarz 1996, 141-69; Hervada 1999, 39-61]? W obszernym komentarzu do tych zagadnień (w kwestii rozvodu), J. Winiarz zauważa: „Żaden wyraźny przepis nie przewiduje, by ustalając zupełny i trwały rozkład pożycia sąd miał dokonywać oceny ważności jego powodów [Winiarz 1996, 141]. Jeśli zestawić tę ostatnią konstatację J. Winiarza z zapisem art. 61 § 1 ustawy *o separacji*, w brzmieniu: „Jeśli jeden z małżonków żąda orzeczenia separacji, a drugi orzeczenia rozwodu i żądanie to jest uzasadnione, sąd orzeka rozwód”¹⁵. Powstaje zatem pytanie: jak to się ma do art. 23 *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, zobowiązującego strony do „wspólnego pożycia, do wzajemnej pomocy, wierności oraz do współdziałania dla dobra rodziny, którą przez swój związek założyli”¹⁶.

¹⁴ *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r.*, Dz. U. z 1998 r., Nr 51, poz. 318.

¹⁵ Ustawa z dnia 21 maja 1999 r. *o zmianie ustaw Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks cywilny, Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, Dz. U. Nr 52, poz. 532.

¹⁶ Zob. Kuglarz i Zoll 1994, 44.

PIŚMIENNICTWO

- Bonnet, Louis. 2004. *La communauté de vie conjugale au regard des lois de L'Église catholique*. Paris: Cerf.
- Chiappetta, Luigi. 1990. *Il matrimonio nella nuova legislazione canonica e concordataria*. Roma: Edizioni Dehoniane.
- Corecco, Eugenio. 1990. *Théologie et droit canon*. Fribourg: Éditions Universitaires.
- Góralski, Wojciech. 2006. *Kościelne prawo małżeńskie*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Góralski, Wojciech, i Andrzej Pastwa. 2015. *Rodzina suwerenna – Kościół domowy. W nurcie współczesnej myśli prawnej Kościoła powszechnego i Kościoła w Polsce*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Grocholewski, Zenon. 2009. *Refleksje na temat prawa. Prawo naturalne. Filozofia prawa*. Kraków: Wydawnictwo „Homo Dei”.
- Hervada, Javier. 1999. *Carta sobre el divorcio: el matrimonio y la fe de la Iglesia*. Ed. 2. Navarra: Navarra Gráfica Ediciones.
- Kasprzyk, Piotr. 1999. *Instytucja separacji małżeńskiej*. Lublin–Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne w Sandomierzu.
- Krukowski, Józef. 2013. *Kościelne prawo publiczne. Prawo konkordatowe*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Kuglarz, Paweł, i Fryderyk Zoll. 1994. *Małżeństwo konkordatowe. Analiza prawno-porównawcza zawarcia małżeństwa w prawie kanonicznym i w prawie polskim. Rozważania na tle Konkordatu z dnia 28 lipca 1993 r.* Kraków: Staromiejska Oficyna Wydawnicza.
- Legrain, Michel. 1983. *Questions autour du mariage Permanences et mutations*. Strasbourg: Salvator.
- Pawluk, Tadeusz. 1996. *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*. T. 3: *Prawo małżeńskie*. Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne.
- Ratzinger, Joseph. 2017. „O teologii małżeństwa.” W *Joseph Ratzinger. Opera omnia. Wprowadzenie do Chrześcijaństwa*, red. Krzysztof Gózdź, i Marzena Górecka, t. 4, s. 512-28. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Rychlicki, Czesław. 1997. *Sakramentalny charakter przymierza małżeńskiego. Studium teologiczno-dogmatyczne*. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy.
- Uruszczak, Wacław. 2017. *Opera historico-iuridica selecta. Prawo kanoniczne – Nauka prawa – Prawo wyznaniowe*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Walaszek, Bronisław. 1971. *Zarys prawa rodzinnego i opiekuńczego*. Warszawa: PWN.
- Winiarz, Jan. 1996. *Prawo rodzinne*. Wyd. 9. Warszawa: PWN.

Konsekwencje zbieżności zasad i norm małżeńskiego prawa kanonicznego z polskim prawem rodzinnym oraz zachodzących między nimi różnic

Streszczenie

Nawet tylko pobieżny rzut oka na poruszone zagadnienia w artykule pokazuje, że zawarty w temacie cel projektu został zasadniczo osiągnięty. Przyjmując za przedmiot analiz i porównań złożony problem dwóch instytucji: małżeństwa i rodziny, w dwóch systemach prawnych – państwowym i kościelnym – trzeba było wydobyć te istotne konstytutywne elementy i aspekty, które by pozwoliły ukazać: zbieżności i różnice w dyspozycjach w obu porządkach prawnych, by w rezultacie wskazać na praktyczne korzyści i niekorzyści dla małżeństw i rodzin, składających się zwłaszcza z osób różnej proveniencji religijnej i społecznej. Kończąc refleksję nad tak bogatą i złożoną problematyką, wypadałoby odwołać się, mając na uwadze postulat prawa naturalnego, do słynnej reguły, w myśl której „Quod omnes tangit ab omnibus approbari debet” [Uruszczak 2017, 492].

Słowa kluczowe: małżeństwo, rodzina, rozwód, separacja, państwo, Kościół, prawo naturalne, wspólnota, godność osób

Consequences of the Convergence of the Rules and Norms of the Canonical Marriage Law with the Polish Family Law and the Differences Between Them

Summary

Even just a cursory glance at the issues raised in the paper shows that the project's objective, included in the topic, has essentially been achieved. Taking as the subject of analyses and comparisons the complex problem of two institutions: marriage and family, in two legal systems – the state and the Church – it was necessary to bring out those essential constitutive elements and aspects which would make it possible to show: the convergence and differences in dispositions in the two legal systems, in order to indicate the practical advantages and disadvantages for married couples and families, consisting especially of persons of different religious and social provenance. Ending the reflection on such a rich and complex problem, it is necessary to refer, bearing in mind the postulate of natural law, to the famous rule, according to which “Quod omnes tangit ab omnibus approbari debet” [Uruszczak 2017, 492].

Key words: marriage, family, divorce, separation, state, Church, natural law, community, dignity of persons

Information about Author: Rev. JÓZEF KRZYWDA, Professor, Head of the Department of Marriage Law, Faculty of Canon Law, the Pontifical University of John Paul II in Kraków; ul. Kanonicza 9/408, 31-002 Kraków, Poland; e-mail: jozefkrzywda@misjonarze.pl; <https://orcid.org/0000-0002-8369-3257>